ANGI ISTVÁN*

CORNEL ȚĂRANU ÉS TANÍTVÁNYA, SZEGŐ PÉTER KELET VARÁZSÁBAN IHLETETT MŰVEIRŐL

Kulcsszavak: *mágia, varázslat, ráolvasás, nomád*

Cornel Țăranu és Szegő Péter számos alkotását ihlette Távol-Kelet ősi zenéjének varázsa. Felsejlik bennük az a teremtő vonzódás, amely elvezette őket az önmagakeresés feszültségétől az együttlétre találás feloldó öröméhez. Mindkettőjüket, ámde más és más módon. Céljuk azonban közös maradt: az indiai gondolatvilág bölcséletét és a róla fakadt dallam- és harmóniavilágot mélyen a mai Európa életérzésébe oltva sugározni üzeneteikben az avatott befogadó felé.

Cornel Țăranu a ritmusok ethoszát kelti éltre és teszi érzékivé. Hindu és szanszkrit igéket köt csokorba, és vándorútjukat követi véges-végig Indiától mihozzánk, a cigány folklór igézetében. Avagy, a tánc apoteózisában az együttlét poézisét kelti életre. Magát a történet, az élet-halál élmény geneziséét érzékelteti folyamatosságában és megszakíthatóságában egyaránt. Költőként alkot keleti fogantatású műveiben, kompozíciói zenei költemények.

Szegő Péter tablókát komponál, keleti inspirációból fakadó zenéje festői. „Zengő triptichonokba” festi bele zenei rajzfilmek módjára az őstibeti varázs jelenkorát öreg kontinensünkön a tibeti dallam, a gregorián korális és a régi magyar népdal szintézisében. Zenei képei a Hatha-jóga tanítását sugározzák az élet, a fiatalság és az egészség megóvásáról, a gyógyításról és a gyógyulásról.

A két szerző alkotásmódjainak hasonlóságát és különbségét műveik elemzése révén igyekszünk bemutatni. Erre választottuk ki Țăranutól a *Nomád énekeket*, Szegőtől pedig a *MOM* című darabját.

Cornel Țăranu egyik legszebb alkotása, a *Chansons nomades* (Nomád énekek), amely a besszaráb költő, Cezar Baltag költészetét¹ s a benne megelevenedő cigány-nomád életmód misztikus világát szólaltatja meg. „Szolidaritásból és szeretetből írtam e művet; magam sem vagyok más, mint amik ezek az énekek, mert lelkünk ma este azonosul a mágiával, a költészettel, a természettel, az élet, a szerelem, a halál ti-

* ANGI István (1933), PhD, egyetemi tanár, esztéta, a kolozsvári Gheorghe Dima Nemzeti Zeneakadémia professzora. E-mail: istvan_angi@yahoo.com.

1 Cezar BALTAG: *Madonna din dud*. Editura Eminescu, București, 1973. 15–20, 53–69.

tokzatosságával” – mondotta a szerző a mű ősbemutatóján. Az első tétel, a *Remember*, idéző-igéző emlékezés. Mint bevezetés, előrevetíti azt a mágikus lényegcserét, amely a teljes mű alapjául szolgál, nevezetesen: illúzióval helyettesíteni a világ uralmát a világmindenség felett egy kozmikus kalandban. A második tétel, *Rire-Mourir* (Nevetősdí) népzenei intonációkat idéz, ízig-vérig jelenkori zenei nyelv ötvözetében. A harmadik tétel, az *Oléandre* (Oleandervirág) varázsigékkel teli sirató, groteszk-ironikus párbeszéd a halállal, fricska a halálnak. A negyedik, záró tételben, a *Tarot* (Tarokk) címűben altatódal hangzik el, amelyet a halni készülő hősnek énekelnek a vele járó ráolvasások, varázssitalok szertartása során.² A negyedik, záró tételre expozénk végén visszatérünk.

Ezt megelőzőleg Szegő Péter művészetét mutatjuk be. Stílusát formateremtő elvekre építi. A kérdés az, hogyan válnak ezek az elvek eleven zenévé, és miként is alakítják egységes egészzé szerzőnk stílusát? Ars poeticája (ha egyszer majd megírja!) bizonyára magában foglalná a kötöttség szabadságának a paradoxonját, miszerint – zeneileg szólva – a *parlando-rubato* dallamok kötetlensége csak a velük szembe állított *giusto* ritmusok kötöttsége révén érvényesül amúgy igazában, és persze fordítva, a *giusto* ritmus szigorúsága valójában a *parlando-rubato* dallamvilág kontrasztjában enyhül oldódó ellentété. Ám a szegői kontrasztelv zenei idők és terek, intonációs típusok és affektusok távoli kapcsolatait is egységre, a feszültségek egységére készíti, persze minden művében másként, és mindig az „az és mégsem az” jegyében.

A *MOM* című kompozíciójából idézünk. Ez a mű Távol-Kelet hívása és egyben sóvárgása is. Az ütők kíséretében zengő rézfúvók szignáljai magát Tibetet idézik. Végeláthatatlan síkok, zenébe oldott terek váltakozó pillanatfelvételei jelennek meg előttünk a rezek markáns tömbjeinek és a trombita nosztalgikus szólamának alternatíváiban. Ugyanakkor a trombitán elhangzó dallam a gregorián ének zsoltárrecitatívóira és a máramarosi zene prepentaton fordulataira is egyaránt emlékeztet. Ezekben az emlékeztetéseken a szerző olyan szintézist valósít meg, amelyből kiérezhetjük a lámaizmus zenéjének őstörténetét, de kései korrespondenciáit is az európai kultúrával.³

Összefoglalás helyett egy megindító példát idézünk a mester-tanítvány közös művészi munkájáról a *Nomád énekek* budapesti előadása kapcsán.

A többnyelvű szövegre komponált zenei alkotás üzenetének avatott tolmácsolása az eredeti előadásmód megváltoztatását követelte. Valóban, a kompozíció uralkodó eleme a nyelvi közeg. A román nyelv mellett kollázsszerűen megszólaló cigány, héber, francia és hindu idézetek zenei reprodukcióját egyedülálló hanghatásokban szólaltat-

2 ANGI István: *Nomád énekek* [A lemez kísérő szövege]. In: *Contemporary Composers from Budapest and Cluj-Napoca: Szegő, Cojocaru, Olsvay. Țăranu*. Hungaroton Classic LTD, Budapest, 1998.

3 ANGI István: *MOM* [A lemez kísérő szövege]. In: SZEGŐ Péter: *Szerzői lemez*. Hungaroton Classics, Bp., 1997.

ják meg az énekesek, a narrátor és a kamarazenekar szólistái és együttese. Például a harsonás szólamának egy adott pontján hangszerén és saját hangján felváltva hahotázik.

Budapesten az érthetőség érdekében a csupán auditív közlést, az énekes és a hangszeres intonációt ki kellett egészíteni a taglejtések és mimikák kifejezőeszközeivel egyfajta rögtönzött koreográfiában. Ezáltal az eredeti elbeszélő költemény dramatiszálódott, kamaraoperává alakult át, amelyet Szegő Péter mint a modern művek elismert karmestere mély átéléssel mutatott be. Ugyancsak az ő érdeme volt a teljes szöveg magyarra fordítása is, amely műsorfüzetként a közönség rendelkezésére állt. Sokoldalú közreműködésével jelentősen hozzájárult a darab nagy sikerű bemutatójához.

A *Nomád énekek* utolsó tétele a ráolvasás varázslatát eleveníti fel a ritmus és dallam mágikus genezisében. A szerző hindu ritmusokból kettőt idéz, a *Tekát* és a *Chitrát*. Elhangzásuk során e ritmusok megőrzik rögtönzött mivoltukat, amely nélkül megszűnne eredetiségük. Zajlásuk felett indulatszavakra emlékeztető ráolvasás recitatívója hangzik el, és felködlik kísérő gesztusaik világa is.

A részlet, mint szerzője nevezi, „álbölcsődal”. Az ősi mágia hangulatát idézve, az énekesek átváltak a ráolvasók szerepkörére. Az egy vagy két szótagú varázsigék indulatszavait rituális taglejtésekkel kísérve még kifejezőbbé teszik, és a hiedelmek átélésében varázsolnak egy rekviemre emlékeztető ravatal körül. Mindenki részt vesz a varázslatban. Egyszerre vagyunk tanúi a rontások, átkok jelenlétének és az ellenük fordított gyógyító-felszabadító mágikus igék hatásának. A révületbe esettség állapota sem hiányzik ebből a gyógyító-védő, halálúzó szertartásból. Alig két-három mondatba foglalható dramatizáló szöveg, amelyre a ráolvasások hosszú sora épül, így szól:

1. „Nyaktekercs, nyaktekercs, állatövből kiugrottál, és öszvéren lovagolva kiáltottál: kuss!”
2. „(Alceste a bizonyosság szimbóluma) ma kimondjuk a bizonyosságot”.
3. „Testimonium ludus est (A bizonyosság játék).”

A szöveg többi része mind-mind ráolvasó ige. Vagy rontást felidéz, vagy a felidézett rontástól megszabadító mágia, varázs. Az antik görög melopoják világát idézik, amelyet a szerző Oresztész és Oidipusz című kamaraoperájában találóan megfélemlítő, illetve megnyugtató, szívhez szóló melopojáknak nevezett.

A *Nomád énekek* bevezető sorai Cezar Baltag *Pulberea* (*A por*) című verséből valók. A cím alatt mottó is van, idézet a Predikátorok könyvéből (I. fejezet, 12. vers): „Én, a Predikátor, Izráel királya voltam Jeruzsálemben.” A 9. vers első fele így szól Károli

Gáspár után, újfordításában: „A mi volt, ugyanaz, a mi ezután is lesz, és a mi történt, ugyanaz, a mi ezután történik; és semmi nincs új dolog a nap alatt”.⁴

Valószínűleg a 9. sor első fele refrénként ihlette a költőt, aki e sorokat permutálta, följük dúcolta a kezdő sorokat:

„Tudok egy szóbeszédet,
A napban pereg a pillanat,
Ami lesz, az már volt,
Ami volt, az majd lesz,

A mulandóság létre talál
A pillanatban,
Ami volt, az majd lesz,
Ami lesz, az már volt,

Ki tud a tűzben
célra találni,
Volt az már, ami lesz,
Lesz majd az, ami volt.”

És minden bizonnyal ez, a körben forgó végtelen zeneisége, készítette Cornel Țăranu is a *Nomád énekek* megkomponálására.

COMPOSITIONS BY CORNEL ȚĂRANU AND HIS DISCIPLE PÉTER SZEGŐ, CREATED UNDER THE MIRAGE OF THE MYSTERIOUS FAR-EAST

Keywords: *magic, enchantment, incantation, nomad*

The *Nomadic Songs* [Cântece nomade] and *Saramandji* (= to be together) compositions by Cornel Țăranu and the *Arcade* and *MOM* by Péter Szegő reflect maybe most eloquently the affinity by which the two composers connect the ancient music of the distant Orient and the wisdom of Hindu thought deeply anchored in the European affective climate. Their works veil the passage from self-seeking to the joy of being together. Certainly: each of them distinctly.

Evoking the Ethos conceived in the poetry and music of the nomadic Gypsies on their way from India to us, the Master invigorates in *Nomadic Songs* (1982) the magic of the ancient

4 *Bibliafordítások.* Károli Gáspár: Biblia. http://www.immanuel.hu/biblia/biblia.php?konyv=21&fejezet=1&o1=2&o2=3&o3=6&k%C3%B6nyv=_Pr%C3%A9dik%C3%A1tor_k%C3%B6nyve (Utolsó megtekintés: 2019. 05. 20.)

archetypes of the indisputable will to live in the seemingly playful battle of death. Then, after a quarter of a century, he instigates our consciousness again in *Saramandji* (2007) condemning to life the poetry of cohabitation on the waves of the apotheosis of dance.

Țăranu refines the epic itself of this condemnation, the genesis of the emotion of confronting life with death in its diachronicity and discontinuity. The Master is „poet”, the disciple a „painter”, each in their music.

Szegő plasticizes his evocations. In the mirage of the ancient Tibethan music, reflected through the Hatha Yoga he shows the wisdom of life, youth and health, healing and recovery. Beyond the exhortations and warnings, he paints in „live triptych”, similiary with musical cartoons, the presence on our old continent of the spell of the ancient Orient, the synthesis of the Tibethan melody with the Gregorian chant and the folksong of the Hungarian ancestors in scores like *Arcade* and *MOM*.

The premiere of the *Nomadic Songs* in Budapest in 1991 was an impressive example of the artistic collaboration between the Master and the Apprentice. The message of this work was composed on multilingual texts that were translated by Péter Szegő, who, by also conducting the *Nomadic Songs*, made an essential contribution to the success of the premiere.

CREAȚIILE LUI CORNEL ȚĂRANU ȘI ALE DISCIPOLULUI SĂU, SZEGŐ PÉTER, CONCEPUTE SUB MIRAJUL TAINICULUI ORIENT ÎNDEPĂRTAT

Cuvinte-cheie: *magie, descântec, incantație, nomad*

Compozițiile *Cântece nomade* și *Saramandji* (= a fi împreună) ale lui Cornel Țăranu precum și piesele *Arcade* și *MOM* de Péter Szegő reflectă, poate cel mai eclatant, aceea afinitate prin care cei doi compozitori ne transmit muzica străveche a îndepărtatului Orient și înțelepciunea gândirii hinduiste ancorate profund în climatul afectiv european. Operele lor ascund trecerea căutării sinelui la bucuria de a fi împreună. Desigur, fiecare într-un mod diferit.

Evocând Ethosul tăinuit în poetica și muzica Țiganilor nomazi în drum din India către noi, Maestrul înviorează în *Cântece nomade* (1982) magia arhetipurilor străvechi a îndubitabilei voințe de a trăi în lupta aparent jucăușă cu moartea. Apoi, la un sfert de veac, ne incită din nou la cuget în *Saramandji* (2007) condamnând la viață, pe undele apoteozei dansului, poezia conviețuirii. Țăranu sensibilizează epopeea a acestei condamnări, geneza emoției confruntării vieții cu moartea în diacronia și discontinuitatea sa.

Maestrul este „poet”, discipolul – „pictor”, fiecare în muzica lor, Szegő plasticizează evocările sale. În mirajul muzicii străvechi tibetane reflectă din Hatha Yoga învățătura despre ocrotirea vieții, a tinereții și sănătății, vindecarea și însănătoșirea. Dincolo însă de îndemnuri și avertismente, el pictează în „triptic viu”, aidoma unor filme de desen muzicale, prezența de azi pe continentul nostru bătrân a vrăjii orientului străvechi, sinteza melosului tibetan cu melodia gregoriană și cântecul popular strămoșesc maghiar în partiturile sale *Arcade* și *MOM*.

Premiera piesei *Cântece nomade* la Budapesta în 1991 a reprezentat un exemplu impresionant al colaborării artistice între maestru și discipol. Mesajul muzical al piesei a fost compus pe text multilingv, traducerea acestuia în caietul de program de către Péter Szegő, precum și dirijarea tot de către el a spectacolului au adus o contribuție esențială la succesul de care s-a bucurat premiera.